VOCAȚIA CULTURAL – FILANTROPICĂ A MONAHISMULUI CONTEMPORAN

Antim (Adrian) NAE*

Abstract: *The cultural - philanthropic vocation of contemporary monasticism*¹. As we know, we live in a secularized and individualistic society affecting and influencing monastic life. The Church is called to be actively involved in solving the problems of individuals and society, especially at community level from the position and means that are specific to them under the ontological mission of serving the neighbor and based on the unique experience, which holds in this way. Monastic has gone through many attempts and crises in its history, through violently manifested, as those coming from pagan or of anti-religious ideologies or atheists such as communism. But there are also persecution or pressures not accompanied by violence in which faith and godliness, spiritual obedience, brotherly love of sacrifice, and the spirit of humility were weakened or reduced. Although over time, the monasteries have been an oasis of culture and philanthropy, by the existence of the printers, schools or hospitals, starting with the 19th century, these activities were either taken over by church-owned organizations, or were laicized, or in more painful cases, they were banned. That is why in contemporary society, this need of practical models appeared, to fulfill the continuous prayer that the monastic owes to live his life, with cultural and philanthropic activities. The godly feeling of philanthropy and mercy is the fruit of a long and laborious Christian education, made with tact and with boundless love by the chosen ones. Today more than ever, the secularized world dominated by technologies, in which we live, needs humanization, mercy and love towards man and philanthropy.

* Ieromonah, PhD Student, Faculty of Orthodox Theology at „Ovidius” University, Constanța, Romania.

¹ Studiu realizat sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Nechita Runcan, care și-a exprimat acordul pentru publicare.

Keywords: *culture, philanthropy, monastic, secularization.*

Încă de la începuturile sale, monahismul a căutat desăvârșirea duhovnicească, zidirea „omului celui nou” (Efes. 2, 5), îndumnezeirea, dorind să pună bazele unei societăți lipsită de imoralitate și nedreptate, o adevărată „cetate a lui Dumnezeu”, unde fiecare „cetățean” să se vindece de păcat și patimă². Astfel, mănăstirea – în sensul larg al cuvântului – devine școală unde se învață lupta împotriva patimilor și păcatelor, dar și spital în care să se vindece rănilor sufletești și trupești pricinuite de acestea.

Hristos, „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”, a pus la dispoziția tuturor creștinilor harul Său vindecător, prin Sfintele Taine ale Bisericii, atâta vreme cât puterea și sinceritatea credinței rămân ferme în ființa umană, căci Hristos dăruiește tuturor bolnavilor vindecarea sufletească și trupească, iertarea păcatelor și tămăduirea de orice boală (Mc. 6, 13; Iac. 5, 14-15)³.

Alături de harul sfințitor, de cuvântul inspirat și de rugăciunea înaripată de credință, alături de mijloacele dumnezeiești de chemare la viața cea nouă în Hristos, de primenire și de continua zidire duhovnicească, Biserica a folosit într-o largă măsură și mijloacele omenești de ajutorare morală și materială a celor cuprinse și în aria lucrării sale mântuitoare. Biserica însăși a trebuit, potrivit naturii ei, să se organizeze în chip de societate religioasă, folosind mijloacele obișnuite ale organizării sociale, între care și pe cele materiale-economice. De altfel, rostul sau misiunea Bisericii a reclamat și a impus folosirea acestora, întrucât fără ele nu se poate asigura nici viața, nici lucrarea Bisericii în lume⁴.

Așadar, scopul acestui articol este de a arăta dragostea lucrătoare și comuniunea specifică Ortodoxiei, atât în ceea ce privește filantropia, cât, mai ales, participarea activă în domeniul cultural, pe care mănăstirile au avut-o în viața comunităților din care au făcut parte. Căci dragostea,

² Nicolae CORNEANU, „Cu privire la originea monahismului creștin”, în *Mitropolia Banatului*, Anul V, 1955, Nr. 4-6, p. 90.

³ Jean-Claude LARCHET, *Terapeutică bolilor spirituale*, trad. Marinela Bojin, București, Edit. Sophia, 2001, p. 8.

⁴ Varlaam MERTICARIU, „Dimensiunea vindecătoare a monahismului”, în *Teologie și Viață*, Anul XIII, Nr. 7-12, iulie-decembrie, 2004, p. 129.

comuniunea și slujirea liturgică și socială sunt temelia învățaturii ortodoxe. Cea mai frumoasă definiție a ceea ce am spus până acum ne-o dă părintele Isidor Todoran, care spune: „...dragostea lucrătoare întemeiază comuniunea omului credincios cu Dumnezeu, iar dacă această comuniune se sfârșimă, din pricina omului, numai dragostea poate să o restabilească, coborându-se, slujind...așadar, esențial, dragostea e darul coborării mântuitoare a lui Dumnezeu Însuși în lume, ca har”⁵.

Toate acestea ne arată că Biserica, prin extensia ei, mănăstirea, este deschisă umanității într-un mod adecvat, devenind astfel Biserica responsabilă⁶, având un caracter de servire a comunității, după cum arată părintele Dumitru Stăniloae: „Servirea pornește dintr-un sentiment al egalității și al comunității naturale a oamenilor și urmărește refacerea lor”⁷.

Două au fost preocupările majore ale călugărilor români dintotdeauna: *rugăciunea* și *munca*. Pe lângă obligația participării tuturor la slujbe, fiecare din ei avea și câte o responsabilitate specială, numită „ascultare”. Cei cu învățătură erau hirotoniți și încredințați cu oficierea slujbelor amintite. Alții se ocupau cu copierea de manuscrise necesare pentru slujbe sau pentru lectura obștei. În secolele XVI-XIX apar călugării-tipografi. În mănăstirile cu școli, călugării cu învățătură funcționau ca dascăli. Ceilalți erau încredințați cu diverse munci „manuale”: la câmp, la creșterea animalelor, în apicultură, viticultură, pomicultură, piscicultură etc. În aproape toate mănăstirile existau ateliere în care se lucrau cele trebuitoare viețuitorilor (veșminte liturgice, postavuri, rase, potcapuri, încălțăminte, lumânări, cruciulițe, icoane ș.a.). În mănăstirile de călugărițe existau ateliere de țesut și de brodat. Cu alte cuvinte, fiecare viețuitor trebuia să aibă o ocupație, rânduială care se respectă în mănăstirile românești până astăzi.

Mănăstirile au îndeplinit în viața poporului român, înainte de toate, un rol duhovnicesc. Ele puteau fi cercetate de orice credincios care dorea

⁵ Isidor TODORAN, „Eros și agape”, în *Studii Teologice*, Anul VIII (1956), Nr. 3-4, p. 143.

⁶ Athanase NEOIȚĂ, „Ideile umanitare ale creștinismului”, în *Studii Teologice*, Anul III (1951), Nr. 5-6, p. 340.

⁷ Dumitru STĂNILOAE, „Servire și proexistență”, în *Glasul Bisericii*, Anul XXII (1963), Nr. 11-12, p. 1020.

să asiste la slujbe, să se spovedească și să se împărtășească, să ceară îndrumări de viață de la duhovnici cu renume.

Apoi, ele au avut și un rol însemnat în istoria culturii românești; aici s-au scris și numeroase lucrări originale, fie teologice, fie istorice. Între autorii de lucrări originale consemnăm pe Sfântul Nicodim de la Tismana cu *Tetraevangheliarul* (1404-1405) și cele două scrisori adresate patriarhului de Târnovo, Eftimie, și pe Filotei, monahul de la Cozia, cu așa-numitele *Pripeale*, scurte texte imnografice pe autorii anonimi ai unor lucrări istorice, precum *Pomelnicul de la Bistrița*, *Letopisețul de la Putna* ș.a. În secolul al XVI-lea, episcopii Macarie al Romanului și Eftimie al Rădăuților, împreună cu călugărul Azarie, au fost autorii unor *Cronici*; Isaia, viitorul episcop de Rădăuți, a realizat la Slatina prima colecție de cronici în Moldova⁸.

De regulă, egumenii și alți călugări cărturari au fost promovați în scaune mitropolitane sau episcopale. Mulți alți călugări cu învățătură și-au dus însă viața potrivit pravilei călugărești, numai în zidurile mănăstirii lor, cum au fost: Mihail Moxa (care a tradus *Pravila de la Govora* din 1640), Meletie Macedoneanul și Ștefan din Ohrida, toți la Govora, Silvestru, traducătorul *Noului Testament de la Alba Iulia* din 1648, Mardarie Cozianul, autorul unui *Lexicon slavo-român* rămas în manuscris (1649), Vartolomeu Măzăreanu, Lavrentie și Rafail de la Hurezi, Naum Râmniceanu, Dionisie Eclesiarhul, la care se adaugă și numeroși alți copişti de manuscrise⁹.

Pe lângă multe mănăstiri funcționau școli, care răspândeau știința de carte cu caracter bisericesc și laic. În aceste școli se predau cunoștințele trebuitoare pentru cei care urmau să devină preoți, precum și dieci, logofeți și caligrafi în cancelaria domnească. Astfel de școli au funcționat la mănăstirile Vodița, Tismana etc. La Putna, de pildă, funcționa, în secolul al XVI-lea, o școală elementară, dar și una medie, în care se predau gramatica, retorica, logica, muzica, limbile: greacă, slavonă și română. La această școală au funcționat ca dascăli: călugărul Eustatie, „rîtor, protopsalt și domesticos” de muzică bisericească, autorul unor lucrări muzicale (1511), ieromanahul

⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol. I, Iași, Edit. Trinitas, 2004, p. 212.

⁹ *Ibidem*, p. 242.

Antonie (1545), apoi „ritorul și scolastiul” Lucaci, care a întocmit o *Pravilă* în românește și slavonește. Un renumit dascăl, Dositei, a activat vreo patru decenii la schitul lui Zosima pe Valea Secului, situat în apropiere de viitoarea mănăstire Secu.

Școli speciale pentru pregătirea viitorilor preoți au funcționat la mănăstirea Putna (între anii 1774-1782), apoi la mănăstirea Sfântul Ilie de lângă Suceava, la mănăstirea Obedeianu din Craiova (1775), la Antim din București (1797-1874), la mănăstirea Glavacioc. Primul seminar propriu-zis din Moldova a luat ființă în incinta mănăstirii Socola de lângă Iași (1803). În secolele XVIII-XIX se cunosc o serie de școli în diferite mănăstiri, pentru pregătirea călugărilor, a călugărițelor sau a copiilor din satele din jur.

Marile mănăstiri posedau biblioteci cu numeroase manuscrise și tipărituri: Neamț, Putna, Mărgineni, Dragomirna, Secu, Cernica, Căldărușani etc. În Transilvania, Banat și Maramureș s-au copiat, de asemenea, o serie de manuscrise cu caracter liturgic, istoric și teologic. În multe din ele existau școli pentru pregătirea călugărilor și, mai ales, a copiilor din satele învecinate¹⁰.

Mănăstirile românești au îndeplinit de asemenea și un însemnat rol social-umanitar.

Opera de asistență socială organizată de mănăstirile românești, deși puțin cercetată, merită să ne rețină atenția. La Putna, de pildă, s-a făcut o copie după un tratat de medicină scris în limba latină, cu o însemnare din 1536, care vorbea de arderea bolniței, ceea ce duce la presupunerea că aceasta exista mai demult, poate chiar în timpul domnitorului Ștefan cel Mare.

Mănăstirea Argeș avea în 1524 două așezăminte de asistență socială: o bolniță și un „xenodochion”, adică o casă pentru îngrijirea gratuită a călătorilor și a străinilor – de regulă trei zile – amândouă situate în satul Flămânzești, în apropierea mănăstirii. În același secol s-au ridicat bolnițe noi la Bistrița, în Oltenia (cca. 1520-1521), la Cozia (1542-1543) și în alte părți, în care primeau îngrijire gratuită nu numai călugării bătrâni și bolnavi, ci și unii credincioși. La începutul secolului al XVII-lea s-a ridicat bolnița lui Anastasie Crimca de la Dragomirna. La sfârșitul

¹⁰ Gheorghe BARIȚ, *Istoria Transilvaniei*, Vol. I, Sibiu, f. edit., 1889, p. 172.

secolului, s-au ridicat bolnițe la mănăstirile Sadova (1692-1693), Hurezi (1696-1699)¹¹.

Prin anii 1701-1702, spătarul Mihai Cantacuzino a ctitorit mănăstirea Colțea din București, având și „o bolniță și o casă de străini, spre odihna și mângâierea întru Hristos a fraților noștri săraci care pătinesc de boale”¹², cu 12 paturi pentru bărbați și 12 pentru femei, întreținuți gratuit. Era primul „spital” din București, situat pe locul celui modern de azi, întreținut din veniturile mănăstirii, deci o bolniță mănăstirească unde aveau acces și credincioșii din jur¹³.

În testamentul mitropolitului Antim Ivireanul, mănăstirea „Toți Sfinții” din București (Antim), ctitoria sa, a lăsat o serie de dispoziții prin care se fixau anual anumite sume din veniturile ei pentru opere umanitare, precum: înmormântarea celor săraci, înzestrarea unei fete pentru căsătorie, îmbrăcăminte pentru trei săraci și trei fete în fiecare an, întreținerea gratuită pe trei zile în mănăstire a celor străini, întreținerea la școală a trei copii săraci, anual, ajutoare săptămânale pentru cei săraci și cei aflați în închisori.

Dimitrie Cantemir (1673-1723), în lucrarea sa *Descrierea Moldovei*, sublinia faptul că în mănăstirile moldovene era primit orice călător, fie ortodox, fie armean, turc sau evreu, având întreținere gratuită chiar și timp mai îndelungat, dacă era nevoie¹⁴.

În secolul al XVIII-lea au luat ființă noi „spitale mănăstirești”: la Sfântul Pantelimon, lângă București, ctitoria lui Grigorie II Ghica, cu secție de boli cronice, de ciumă și febră tifoidă; la mănăstirea Sfântul Spiridon din Iași (1757-1759), „pentru căutarea și buna odihnă a celor mulți bolnavi și neputincioși și săraci, ce se află din pământeni și străini”¹⁵; „spitalul” de pe lângă mănăstirea Sfântul Prooroc Samuil din Focșani; „spitalul” de pe lângă mănăstirea Precista Mare din Roman

¹¹ Ligia LIVADĂ-CADESCHI, *Sărăcie și asistență socială în spațiul românesc (sec. XVIII-XX)*, București, Edit. Colegiul Noua Europă, 2002, p. 15.

¹² *Idem*, *De la milă la filantropie. Instituții de asistare a săracilor din Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea*, București, Edit. Nemira, 2001, p. 32.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ Valentina și Andrei EȘANU, „Studiu introductiv” la *Descrierea Moldovei*, Vol. II, București, I.C.R., 2007, p. 5-7.

¹⁵ Ligia LIVADĂ-CADESCHI, *De la milă la filantropie. Instituții de asistare a săracilor din Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea*, p. 44.

(1789), înființat de egumenul Gherasim Putneanul, acțiune desăvârșită de urmașul său Vartolomeu Putneanul, care a creat și o „spițerie” (farmacie)¹⁶.

Din toate aceste „spitale mănăstirești” s-au dezvoltat actualele spitale din orașele respective. Bolnavii se bucurau de întreținere și asistență medicală gratuită, după posibilitățile și cunoștințele de atunci, iar personalul medical era plătit din veniturile acelor mănăstiri. Pe lângă spitalele din mediul urban și-au continuat existența și vechile bolnițe, ridicându-se și altele. De pildă, starețul Paisie a reorganizat pe cele de la Dragomirna și Secu, iar la Neamț a făcut una aparte, pentru bolnavii de nervi¹⁷.

În anii 1874-1852 starețul Neonil Buzilă de la Neamț a ridicat actualul spital din Târgu Neamț. Se cunosc călugări care au alcătuit lucrări de medicină empirică, cum a fost Nicanor bolnicerul de la Cernica, cu o *Carte dohtoricească*, rămasă în manuscris (1854) și Dionisie arhimandritul, care a tradus din grecește *Medicina practică* (2 vol., tipărită în 1848). Activitatea spitalelor de pe lângă mănăstiri a încetat după 1863, anul secularizării averilor mănăstirești, continuându-și existența numai bolnițele. Prin aceasta se poate observa că mănăstirile românești au desfășurat o însemnată acțiune filantropică¹⁸.

Oamenii și mediul social așteaptă să vadă în cei care fac parte din Biserică, mai ales din mediul monahal, un exemplu, nu un prilej de poticneală și de sminteală. Lor le sunt analizate toate detaliile vieții, și de multe ori sunt supuși unor judecăți sociale mai aspre decât restul celor care nu practică în mod regulat nici un fel de credință sau religie și nici nu frecventează biserica. Păcatele mici ale monahilor sunt echivalate cu păcatele mari ale mirenilor. Sfântul Simeon, într-un imn al său, exprimă destul de sugestiv: „Cine nu mă va plânge, cine nu mă va jeli cu putere? Că am fugit de lume și de cele din lume, dar cu simțirea nu m-am depărtat de lume? Am îmbrăcat schima cerească și iubesc pe cele din lume, slava, bogăția, plăcerile și desfătările?”¹⁹. Cuvintele Sfântului Simeon Noul

¹⁶ *Ibidem*, p. 45.

¹⁷ *Idem*, *Sărăcie și asistență socială în spațiul românesc (sec. XVIII-XX)*, p. 17.

¹⁸ Dario ROCCANELLO, *Rugăciunea lui Iisus în scrierile starețului Vasile de la Poiana Mărului*, trad. Maria-Cornelia Oros, Sibiu, Edit. Deisis, 1996, p. 29.

¹⁹ Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Imne, Epistole și Capitoale*, trad. Ioan Ică Jr., Sibiu, Edit. Deisis, 2001, p. 245.

Teolog sunt o reamintire a datoriilor celor care urmează această viață. Nu ne face vrednici schima și îmbrăcămintea, nu ne mântuiește șederea în chilie, ci ceea ce ne mântuiește este smerenia, pocăința, curățirea inimii și rugăcina neîncetată.

Secularizarea nu este legată de anumite părți ascunse ale vieții bisericești care au fost exprimate într-un anumit timp, ci de rămânerea omului la limitele cele mai de jos ale vieții duhovnicești, fără să aștepte ceva mai profund și mai înalt. Acest lucru a fost observat în toate epocile, chiar și în perioada apostolică. Însă într-un mare grad s-a exprimat în perioada de după persecuții, când creștinismul a dobândit libertatea. Trăirea prin arătarea reală a Împărăției lui Dumnezeu a fost identificată cu realitatea lumească, pământească, iar pocăința a fost înlocuită cu dominația lumească interpretată ca binecuvântare a lui Dumnezeu. Așadar, a intrat în sânul Bisericii denaturarea vieții profetice, apostolice și martirice. Denumim această denaturare secularizare. Oportunitățile, conformarea cu lumea și mentalitatea ei, au creat mari probleme. Într-o astfel de societate secularizată s-a dezvoltat puternic monahismul, ca încercare de trăire a poruncilor lui Hristos și dobândirea scopului pentru care a fost creat omul.

Omul contemporan are nevoie de model, de concret. Acest model poate să-l găsească în monahul îmbunătățit. Referitor la aceasta, părintele Dumitru Stăniloae scrie: „În România nu există pustii, ci numai mănăstiri. Dar cu cât un călugăr dintr-o mănăstire este mai duhovnicesc, adică se roagă mai mult, cu atât el este mai căutat de către popor. Un asemenea călugăr își împlinește nu numai propria nevoie de rugăciune, dar și setea spirituală a celor ce-l caută”²⁰.

După Sfântul Simeon Noul Teolog, monah nu este acela care doar locuiește în mănăstire și este îmbrăcat în schima de monah, ci e acela care permanent se împărtășește de Dumnezeu. „Monah este cel care nu se amestecă cu lumea, ci vorbește pururea cu Dumnezeu”²¹.

Monahul trebuie să considere că mănăstirea este o insulă în mijlocul mării și s-o întâmpine ca pe un ținut neumblat, eventual să existe o mare prăpastie întrejurul mănăstirii, ca să nu treacă nici cei din lume

²⁰ Dumitru STĂNILOAE, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Sibiu, Edit. Deisis, 2003, p. 39.

²¹ *Idem*, *Studii de Teologie Dogmatică*, Craiova, Edit. Mitropoliei Olteniei, 1990, p. 369.

spre mănăstire, nici cei din insulă să treacă spre cei din lume și să privească împătimiti spre ei, ba nici amintirea lor să nu se întoarcă în inima și-n mintea lor²². Chiar după ieșirea sa din lumea păcatului și după ce a realizat deplina maturitate duhovnicească, un monah nu trebuie să facă mai mult decât să fie gata a da și a jertfi fără să-și părăsească postul de santinelă duhovnicească. Dacă este conștient de plinătatea sa în Hristos, un monah poate să tragă lumea la el și să ridice pe oameni la nivelul său, fără să se clintească din locul retragerii sale.

Când vorbim despre secularizarea monahismului, vom puncta următoarele idei: în primul rând, putem vorbi despre pierderea duhului pocăinței, care este foarte strâns legată de curăția inimii, ca premergătoare iluminării minții. Pocăința nu este un regret de proveniență omenească, ci lucrarea luminii dumnezeiești, a harului dumnezeiesc. „Când vine în inima omului harul dumnezeiesc, luminează lumea lăuntrică și este descoperită boala lăuntrică, de unde încep să răsară râuri de lacrimi”²³. Astfel, secularizarea se identifică cu pierderea metodei isihaste-evangelice, care este pocăința unită cu plânsul.

De asemenea, duhul lumesc se manifestă în unele mănăstiri prin faptul că unii monahi nu acceptă să trăiască în ascultare și supunere, aspirând mereu spre superioritate, o caracteristică a acestui veac care aleargă după putere și stăpânire. Dintre cele trei făgăduințe monahale, ascultarea necondiționată s-a dovedit cea mai grea, din două motive cu totul opuse: infirmitatea firii și personalitatea ei. Disciplina ascultării însă e generală, pentru că ea ridică firea din infirmitate și scoate mândria din personalitate. De pildă, mulți vin la mănăstire cu o părere bună despre ei înșiși, părere pe care nemărturisit și-o păstrează și în mănăstire. Părerea sau iubirea de sine e o formă subțire a mândriei.

Toate aceste piedici individuale duc la dezbinarea sau chiar destrămarea unei obști monahale. Unitatea unei mănăstiri depinde de starea sufletească a fiecărui membru în parte. Referitor la acest lucru, părintele Zaharia Zaharou spune că: „Unitatea depinde de gândurile pe care le avem atunci când suntem la noi în chilie. Dacă avem un gând rău

²² *Imnul 41*, apud *Ibidem*, p. 594-595.

²³ Ierotei VLAHOS, *Monahismul ortodox ca viață profetică, apostolică și martirică*, trad. Monahul Calist, Craiova, Edit. Mitropoliei Olteniei, 2005, p. 277.

asupra fratelui, un gând de judecată sau orice alt gând negativ, gândul acesta este o crăpătură în zidul mănăstirii”²⁴.

O altă manifestare a duhului lumesc este preocuparea excesivă de a construi ziduri, în detrimentul zidirii duhovnicești. Iată ce spunea părintele Petroniu Tănase: „S-au construit mănăstirile, Dumnezeu le-a pregătit, pentru ca să nu mai aibă călugării de lucrat la ele, ci să se ocupe de adâncirea vieții duhovnicești. Au acum Filocaliile, care mai înainte nu erau nici la facultate, dar nici la mănăstire nu se știa de ele. Acum avem la îndemână un noian de cărți. Dacă oamenii sunt îndrumați să se hrănească din hrana aceasta a Sfinților Părinți, rodul vine îndată”²⁵.

Monahismul nu poate fi înțeles deplin prin simpla rațiune, iar dacă omul nu se oprește cuvios în fața tainei, riscă să ajungă să acuze ceea ce, de fapt, nu cunoaște decât parțial. Poate acesta este unul din motivele pentru care lumea contemporană privește deseori cu scepticism monahismul sau îl interpretează în funcție de propriile mentalități, ajungând la înțelegerea greșită a acestui mod de a sluji lui Dumnezeu²⁶.

În concluzie, remarcăm că slujirea filantropică și culturală a Bisericii a constituit o prioritate, fiind prezentă în toate timpurile și locurile, având un caracter dinamic, mereu orientată spre necesitățile fiilor ei duhovnicești, atât în ceea ce privește trupul, dar și sufletul și mintea.

Referințe bibliografice:

1. BARIȚ, Gheorghe, *Istoria Transilvaniei*, Vol. I, Sibiu, f. edit., 1889;
2. CORNEANU, Nicolae, „Cu privire la originea monahismului creștin”, în *Mitropolia Banatului*, Anul V, 1955, Nr. 4-6;
3. „Dialog cu Părintele Petroniu Tănase” în rev. *Vestitorul Ortodoxiei*, IV (1993, 1 nov.), p. 3;
4. EȘANU, Valentina și Andrei, „Studiu introductiv” la *Descrierea Moldovei*, Vol. II, București, I.C.R., 2007;
5. GIOSANU, Cosma, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul secolului al XX-lea*, Iași, Edit. Sfântul Mina, 2009;

²⁴ Zaharia ZAHAROU, *Merinde pentru monahi*, Putna, Edit. Nicodim Caligraful, 2012, p. 77.

²⁵ „Dialog cu Părintele Petroniu Tănase” în rev. *Vestitorul Ortodoxiei*, IV (1993, 1 nov.), p. 3.

²⁶ Cosma GIOSANU, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul secolului al XX-lea*, Iași, Edit. Sfântul Mina, 2009, p. 240.

6. LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. Marinela Bojin, București, Edit. Sophia, 2001;
7. LIVADĂ-CADESCHI, Ligia, *Sărăcie și asistență socială în spațiul românesc (sec. XVIII-XX)*, București, Edit. Colegiul Noua Europă, 2002;
8. LIVADĂ-CADESCHI, Ligia, *De la milă la filantropie. Instituții de asistare a săracilor din Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea*, București, Edit. Nemira, 2001;
9. MERTICARIU, Varlaam, „Dimensiunea vindecătoare a monahismului”, în *Teologie și Viață*, Anul XIII, Nr. 7-12, iulie-decembrie, 2004;
10. NEOIȚĂ, Athanase, „Ideile umanitare ale creștinismului”, în *Studii Teologice*, Anul III (1951), Nr. 5-6;
11. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol. I, Iași, Edit. Trinitas, 2004;
12. ROCCANELLO, Dario, *Rugăciunea lui Iisus în scrierile stareșului Vasile de la Poiana Mărului*, trad. Maria-Cornelia Oros, Sibiu, Edit. Deisis, 1996;
13. Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Imne, Epistole și Capitole*, trad. Ioan Ică Jr., Sibiu, Edit. Deisis, 2001;
14. STĂNILOAE, Dumitru, „Servire și proexistență”, în *Glasul Bisericii*, Anul XXII (1963), Nr. 11-12;
15. STĂNILOAE, Dumitru, *Studii de Teologie Dogmatică*, Craiova, Edit. Mitropoliei Olteniei, 1990;
16. STĂNILOAE, Dumitru, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Sibiu, Edit. Deisis, 2003;
17. TODORAN, Isidor, „Eros și agape”, în *Studii Teologice*, Anul VIII (1956), Nr. 3-4;
18. VLAHOS, Ierotei, *Monahismul ortodox ca viață profetică, apostolică și martirică*, trad. Monahul Calist, Craiova, Edit. Mitropoliei Olteniei, 2005;
19. ZAHAROU, Zaharia, *Merinde pentru monahi*, Putna, Edit. Nicodim Caligraful, 2012.